

ARETUSEESKIRI (AEK -NÄIDISMUDEL)

EKL Juhatus poolt kinnitatud _____

XX tõu aretuse eesmärgid

Vastu võetud tõuühingu üldkoosoleku poolt pp.kk.aasta

EKL teadusnõukogu poolt heaks kiidetud pp.kk.aasta

Sisukord:

1. Kokkuvõte**Error! Bookmark not defined.**
2. Tõu taustaandmed**Error! Bookmark not defined.**
3. Tõuühing ja selle ajalugu**Error! Bookmark not defined.**
4. Praegune olukord**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.1 Populatsiooni suurus ja koosseis**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.2 Iseloom ja kasutus(töö-)omadused**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.3 Tervis**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.3.1 Pärilikud haigused ja nende kontroll**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.3.2 Muud Eestis diagnoositud olulised haigused selles tõus**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.3.3 Kokkuvõte sellel tõul esinevatest haigustest mujal maailmas või kirjalike allikate põhjal**Error! Bookmark not defined.**
 - 4.4 Välimik**Error! Bookmark not defined.**
5. Kokkuvõte varasema kehtinud aretuseeskirja meetmete rakendamise tulemustest**Error! Bookmark not defined.**
6. Aretuse eesmärgid ja strateegiad**Error! Bookmark not defined.**
 - 6.1 Nägemus**Error! Bookmark not defined.**
 - 6.2 Tõuühingu eesmärgid**Error! Bookmark not defined.**
 - 6.3 Tõuühingu strateegi**Error! Bookmark not defined.**a
 - 6.4 Ohud ja võimalused**Error! Bookmark not defined.**
 - 6.5 Probleemideks valmistumine**Error! Bookmark not defined.**

- 6.6 Aretuse eesmärkide saavutamise programm **Error! Bookmark not defined.**
7. Programmi täitmise kontroll **Error! Bookmark not defined.**
8. Allikad **Error! Bookmark not defined.**
9. Lisad **Error! Bookmark not defined.**

Kuna kõik tõud on erinevad, siis käesolev näidis eeldab selle kohandamist vastava tõu seas tegelikult valitseva olukorraga. Programmist peab nähtuma kasvataja seisukohalt oluline teave.

1. KOKKUVÕTE

Kokkuvõtte on kõige enam 1-2 lehekülje pikkune koond aretuse eesmärkide olulisematest asjadest.

2. TÕU TAUSTAANDMED

Kirjeldatakse lühidalt tõu päritolu ja arenguteed tänapäevaseini. Olulisena on siin kohal selgitus algsest kasutusotstarbest ning selle võimalikust muutumisest või diferentseerumisest eri maades, kuidas iga niisugune kasutusviis on mõjutanud tõu aretust peasuunal olevate iseloomu-, kasutus- ja kehaehituslike omaduste osas. Siinjuures tuleb arvesse võtta, et mitmete tõugude kasutusotstarve on oma algsest ülesandest muutunud peaaegu seltsikoeraks. Sellisel juhul tuleb ka seltsikoeraks olemine klassifitseerida kasutusomaduseks.

Samas osas kirjeldatakse lühidalt ka tõu ajalugu ja arengut Eestis.

3. TÕUÜHING JA SELLE AJALUGU

Peatükk sisaldab lühikokkuvõttena järgmisi andmeid, nt tabeli kujul.

- 1) Praegune tõuühing/ tõuorganisatsioon ja selle asutamise aasta
- 2) Selgitus võimalikust tõuühingu-õiguste saamisest
- 3) Võimalikud varasemad tõuorganisatsioonid (ka eelkäijad)
- 4) Tõuühingu/-organisatsiooni liikmeskonna suurus
- 5) Tõuühingu/-organisatsiooni aretuse organisatsiooni ülesehitus – lühidalt ja skeemina (nt aretusnõukogu)

4. PRAEGUNE OLUKORD

Kirjeldatakse tõu praegust olukorda Eestis nii arvukuse kui taseme osas ning võimalusel ka võrreldes välismaadega. Hetkeolukorra kirjeldamine jaotub järgmistesse osadesse:

4.1 Populaatsiooni suurus ja koosseis

(Siin võivad olla lingid/viited programmidele, mille abil võib illustreerida tekstis esitatud väiteid)

Selles osas hinnatakse populatsiooni suurust ja koosseisu. Võib näiteks teha ülevaate aastate lõikes sugulusastmetest või muul viisil saada pildi populatsiooni tegelikust geneetilise ulatuse laiuusest. Mida väiksem on populatsiooni teoreetiline ulatus, seda kiiremini kasvab keskmine lähisugulus ning hävib geneetiline eripalgelisus (homotsügoodistumine). Tõuorganisatsioon esitab ka seisukoha üksikute koorte aretuskasutuse kohta – kas tõus on kasutusel või on olnud kasutatud ülearu sageli mõnd isendit. Olukorra kujutamisel võidakse esitada nt kokkuvõtte aretuses enimkasutatud koorte järglaste arvud kogu nende elu ajal või teatud aastate jooksul enimkasutatud isaste osas (nt. Aasta 2002: Jeppe 19%, Reks 27% jne.). Siin võib esitada näiteks nimekirja 10 enimkasutatud isase kohta aastate lõikes viimase viie aasta jooksul ja lisaks aastate kaupa kasutatud isaste koguarvud ("Kokku on aastal 2002 sündinud järglasi 20 isasel"). Kui enimkasutatud isendite hulgas on lähisugulasi, tuuakse välja ka nende vahelised sugulusastmed (nt sama isase järglased, kuigi erinevates kennelites sündinud või sama pesakonna liikmed erinevate omanike juures). Liigkasutuseks võib lugeda üle 10%-lise osa kahe eelmisel aasta sündinud kutsikate arvust või üle 5%-lise osa põlvkonna kohta ehk nelja järjestikuse aasta sündidest. Kui sünnib nt 500 kutsikat aastas, oleks üksiku isase liigkasutuse piirarvuks 100 kutsikat. Soovi korral võib välja tuua ka tõus esinevate aretusliinide hulga ning nende kasutuse – kas mingi aretusliini kasutamine on levinum, kas mõni liin on kadumas jne. Siinkohal esitatakse samuti tõe seisukohalt olulistest maades tehtava aretuse teave, mida ka meil kasutada saab.

Kokkuvõtet viimase viie aasta olukorrast Eestis võib esitada näiteks tabelina:

AASTA	Registreerimised (arv)	Pesakonnad	Import arv	Kasvatajad arv	Isad	Emad

Populatsiooni koosseisu võib arvutada aastate kaupa või põlvkonniti (nelja-viie aasta kaupa) järgmise valemi järgi:

$$4 * N_m * N_f / (N_m + N_f),$$

kus N_m on aretuses kasutatud emaste koguarv ja N_f aretuses kasutatud isaste koguarv. Tuleb silmas pidada, et sageli esitatakse eesmärgina selliseid indekseid, mis kujutavad nn ideaalpopulatsiooni ja on sellepärast kõlblikud vaid suunavatena.

4.2 Iseloom ja kasutus(töö-)omadused

Siin esitatakse tõuorganisatsiooni ettekujutus tõu käesoleva hetke tüüpilisest iseloomust ning see olgu ennekõike kriitiline hinnang tõu võimalike iseloomuvigade kohta. Peatükis kantakse ette ka sellised võimalikud iseloomujooned, millised on vastuolus tõu praeguse aja tüüpiliste kasutusviisidega. Tõuorganisatsioon peab välja tooma hinnangu selle kohta, kuivõrd vastab tõu isendite iseloom tõustandardis kirjeldatud iseloomuomadustele, samuti ka selle, kuivõrd praegune iseloom sobib selle tõu tüüpiliseks kasutuseks või kasutusteks. Tähelepanu: oluline on võrrelda tegelikku olukorda tõustandardiga, mitte piirduda standardis kirjeldatu ümberjutustamisega. Kui tõu isendeid testitakse vastavate iseloomutestidega või viiakse läbi tõukohaseid töökatseid, esitatakse siin osas kokkuvõtted testitud koerte hulgast ja eri testide ning katsete tulemustest. Tõuorganisatsioon peab esitama ka seisukoha sellest, kui hästi kasutatavad testid üldse sobivad konkreetse tõu iseloomuomaduste hindamiseks.

Kasutusomaduste osas esitatakse kokkuvõtte tõu peamistest katsetulemustest viimase 5 aasta osas, samuti protsentuaalne osakaal konkreetsel aastal sündinud ja katsetel osalenud koerte kohta.

Selles peatükis võib esitada ka kokkuvõtte tõu iseloomust muudes maades, kui vastav teave on saadaval.

4.3 Tervis

4.3.1 Pärilikud haigused ja nende kontroll

Selles peatükis esitatakse kokkuvõtte tõu aretuse erinõuetes sisalduvate pärilike haiguste ja eelsoodumuste vastu võitlemise kohta. Kokkuvõtte võib sisaldada ka lühikese kirjelduse igast haigusest ja veast, kuid pole tarvis seda osa mahukaks kasvatada üldiselt teada olevate haiguste pikkade kirjeldustega. Selle asemel on hea nimetada algallikad, millest võib saada lisateavet. Hea oleks esile tuua see informatsioon, mis on teada iga haiguse või vea pärandumisest ja päritavusastmest.

Oluline on selgitada iga haiguse või vea puhul aretuse eritingimustesse piirangute või kohustuste seadmise eesmärgi ning teha kokkuvõtted vähemalt viimase viie aasta jooksul läbi viidud uuringutest. Kui see on võimalik, võib teabe uuringutulemustest ja aretuspiirangutest esitada tabelina, mis parandab suurel määral nende loetavust ja arusaadavust. Esitatud andmete põhjal võib hinnata, kuivõrd on piirangute rakendamine ahendanud aretuskõlblikku populatsiooni. Näiteks võib tõugudes, kus aretuskeeld on seatud D- ja E-puusadega koertele, võib välja tuua selliste koerte osakaal iga-aastaste sündide hulgas kas-või viimase viie aasta jooksul.

Selles peatükis peab tõuorganisatsioon asuma seisukohale, kuivõrd oluline on haigus või viga häirimaks

- A) seda tõugu isendil normaalset igapäevast elu,
- B) seda tõugu isendi kasutuskõlblikkust tõumasel otstarbel
- C) tõu aretust.

Selles peatükis esitatakse tingimata ka tõuraamatu määruse juurde liidetavad aretuse eritingimused kas juba kehtival kujul või muudetud kujul koos muutmise taotluste põhjendustega.

Jõustumisaasta	Haigus või viga, mille vastu võideldakse	Nõutavad meetmed	Võimaliku piirastmed või muud registreerimispiirangud

Kui pärilike haiguste ja vigade tõrjeprogrammis on võimalik kasutada ka muudest maadest saadud teavet, tuleks esitada kokkuvõtte teiste maade kogemustest. Et oleks võimalik toetuda teiste maade andmete usaldusväärsusele, tuleks lisada algallikate andmed, nt rahvuslikud aretuse eeskirjad, tõuorganisatsioonide häälekandjad, üksikute kasvatajate antud teave ja kirjandus, kust informatsioon on saadud.

4.3.2 Muud Eestis diagnoositud haigused selles tõus

Siinkohal kirjeldatakse muid tõus teada olevaid haigusi, mis ei kuulu aga aretuse erinõuetena pärilike haiguste ja vigade vastu võitlemise programmi (teabeallikana nt kasvatajate küsitlused, kirjandus, veterinaaride andmebaasid, EKLi andmebaasid jmt). Kokkuvõtte võib sisaldada lühikese haiguse kirjelduse ja siingi pole eesmärgiks üldtuntud teabe mahukas edastamine. Tuleks viidata algallikale, millest andmed on saadud. Nende haiguste esinemise kohta Eestis tuleks anda aga võimalikult täpne selgitus, niisamuti ka nende võimalikust päranduvusest ja kui pärandumine on kvantitatiivne (mitu geeni määravad koos väliste keskkonnamõjudega konkreetse isendi omaduste avaldumise), siis pärilikkusastmetest. Selles peatükis tuleb anda selge ülevaade meetmetest, milliseid tõuühing kasutab tõu tervise andmete kogumiseks. Siin esitab tõuühing ka oma seisukohad, kuivõrd oluline on konkreetne haigus või viga häirimaks

- A) seda tõugu isendil normaalset igapäevast elu,
- B) seda tõugu isendi kasutuskõlblikkust tõuomasel otstarbel
- C) tõu aretust.

Kui aretuse erinõuete hulka mittekuuluvate, kuid Eestis esinevate haiguste ja vigade kohta on olemas teave muudest maadest, esitatakse lühikokkuvõtte ka teiste maade olukorrast. Eriti oluline on selgitada nende maade olukorda, kus tuleb meile enim geneetilisi mõjutusi. Et oleks võimalik toetuda teiste maade andmete usaldusväärsusele, tuleks lisada algallikate andmed, nt rahvuslikud aretuse eeskirjad, tõuorganisatsioonide häälekandjad, üksikute kasvatajate antud teave ja kirjandus, kust informatsioon on saadud.

4.3.3 Kokkuvõtte sellel tõul esinevatest haigustest mujal maailmas või kirjalike allikate põhjal

Selles peatükis esitatakse kokkuvõtte neist tõul esinenud haigustest ja vigadest, mida on kirjeldatud kirjanduses või mujal teistest maadest saadud allikates. Teabe esitamisel on soovitatav kasutada viiteid kohanduvatele andmebaasidele (linkimise

võimalus). Kasutatud allikad tuleb tingimata esitada täpselt. Vajadusel võib viidata ka vastavatele olulisematele artiklitele.

4.4 Välimik

Kokkuvõtte selle kohta, kui võrd käesoleval ajal vastab välimik tegelikult tõiustandardile. Kirjeldatakse tõi praeguse välimuse tüüpilisi vigu ja kõrvalekaldeid standardist ning neid omadusi, millede osas on aretusega saavutatud standardi nõuete täitumine. Erilise tähelepanu alla võetakse need välimikuomadused, millede puhul on mindud standardis kirjeldatud tunnuste liialdusteni või mis võivad osutada ohuks koeratõu tervisele või kahjustada standardis määratletud tõukohast kasutusvõimalust.

5. KOKKUVÕTE VARASEMA KEHTINUD ARETUSEESKIRJA MEETMETE RAKENDAMISE TULEMUSTEST

Kui tõul oli varem kehtinud aretuse programm, siis esitatakse siinkohal lühikokkuvõtte selle eesmärkidest ning nende saavutamise meetmetest, samuti hinnang selle kohta, kui võrd õnnestus meetmete rakendamine, milledega konkreetseid eesmärke saavutati. Võimlusel esitatakse see tabeli kujul.

Näitaks:

Eesmärk	Meetmed	Tulemus
Tõu tervise olukorra jälgimine	Kasvatajate iga-aastased küsitlused	- Viidi läbi kaks küsitlust aastatel xxxx ja xxxx - Vastuseid saadi x% sündinud kutsikate kohta - Vastuste põhjal selgunud...
Puusaliigese düsplaasia esinemissageduse alandamine x%:ini Või näiteks D- ja E-puusade osakaalu alandamine x%:ini	Tõu aretuse erinõuete piirväärtuseks B	- programmi jälgimise ajal kontrollitud xx koera - tuvastatud düsplaasia esinemissagedus (või D-E-puusaliste osakaal) Y%

Seega peab kokkuvõtte sisaldama ka selgituse rakendatud meetmetest ning kui võrd on õnnestunud eelmise aretuse eesmärkide kehtestamisega seatud ülesannete täitmine. Kui rakendatud meetmed või saavutatud eesmärgid ei vasta seatud eesmärkidele, peab tõuorganisatsioon seda põhjendama.

6. ARETUSE EESMÄRGID JA STRATEEGIID

6.1 Nägemus

Kirjeldatakse tõi aretuse pika perspektiiviga nägemus: kuidas ja milleks tõiug areneb? Oluline on kaaluda tõi algset päritolumaa ja nüüdset kautuseesmärki ning nende omavahelist suhet tulevikku silmas pidades. Kas tõi kautuseesmärk püsib endisena või on tuvastatav selge muutus – kui on, siis millises suunas ja miks? Tõuorganisatsioon võib esitada mitu nägemuse versiooni, kuhu suunas on tõiug arenemas ning anda hinnangu erinevate versioonide täitumise tõenäosusest ja selle mõjust tõule ning neist tulenevatest nõuetest aretusele.

6.2 Tõuühingu eesmärgid

Määratletakse tõuorganisatsiooni aretuseesmärgid ja tuvastatakse, kas need toetavad või kummutavad eespool esitatud visioone. Peajooned peavad olema selgelt sõnastatud ning neid võib jagada erinevateks osadeks järgmiselt

- populatsiooni üldolukord ja koosseis
- iseloom
- kasutusomadused
- tervis
- välimik

Eesmärgid peavad olema sõnastatud võimalikult selgelt ja konkreetselt.

Kui eesmärgis on võrreldes eelmise programmiga oluliselt muutunud, tuleb neid põhjendada. Niisamuti peab tõuühing esitama erinevate eesmärgi-osade tähtsusjärjestuse.

6.3 Tõuühingu strateegia

Selles peatükis määratletakse need hoovad, milliseid hakkab tõuorganisatsioon kasutama eelpool toodud eesmärkide saavutamiseks. Meetmed peavad olema määratletud piisanalt konkreetselt ja need peavad olema realselt teostatavad. Sageli on mõttekas need jaotada lühi- ja pikaajalisteks meetmeteks.

6.4 Ohud ja võimalused

Selles peatükis määratletakse erinevate tegevussuundade kriitilised riskid, ohud ja võimalused. Neid on kasulik esitada nt graafiliselt või tabelina erinevate suundade kaupa, nagu populatsioon, iseloom, kasutusomadused, tervis, kehaehitus ja tõi turundus-potentsiaal. Lõpuks esitatakse olulisemad seigad kokkuvõtva tabelina.

<p>Tugevad pooled</p> <ul style="list-style-type: none"> - tõi ja tõuühingu sisesed positiivsed aspektid - nt resurss või maht, mida võib tõhusalt 	<p>Nõrgad pooled</p> <ul style="list-style-type: none"> - tõi ja tõuühingu sisesed puudused - piirangud, probleemid või puudused, mis nõrgendavad aretuses seatud
--	---

kasutada aretuse eesmärkide saavutamiseks	eesmärkide saavutamise võimalusi
Võimalused - mistahes tõu või tõuühingu väline positiivne faktor - võib olla trend, muutus või märkamatu vajadus, mis võib tõugu või tõuühingut rahuldada	Ohud - tõu või tõuühingu välised negatiivsed faktorid - mistahes tõu või tõuühingu väline ebasoodus tingimus, mis võib nõrgendada aretuse eesmärkide saavutamise võimalusi

6.5 Probleemideks valmistumine

Selles peatükis esitatakse kokkuvõtte tõule mõjuvatest riskidest, nendeks valmistumise võtetest, nendest hoidumise võimalustest ning sellest, kuidas need tegelikkuses võivad mõjutada tõugu. Esitatakse niivõrd täpselt, kui suureks täpsuseks on tõuühing võimaline. Meetmed probleemideks valmistumisel võib esitada näiteks tabeli kujul:

Risk	Põhjus	Valmisolek	Hoidumine	Tähtsus tekkimise korral
Kutsikate nõudlus kukub	Väikeulukite arvu vähenemine, kelle kättimiseks seda jahitõugu kasutati	Selgitatakse tõu sobivust agility- ja seltsikoeraks	Võideldakse piisava saakloomade populatsiooni taastumise eest	Aretus muutub raskemaks või lõpeb, kui ei ole piisavat nõudlust
Valitsus keelab tõu kasvatuse Eestis	Kasvanud on terviseprobleemid, sest aretuses on liigselt soositud lühikoonulisust	Kutsikaostjate, kasvatajate, kohtunike ja ametivõimude teavitamine	Aretuses eesmärgiks terve kehaehitus: - kasvatajate valikud aretuses - kohtunike koolitus	Aretus lõpeb

Näited riskidest on küll esitatud tõuspetsiifiliselt, kuid nendeks võivad olla ka teised näited – aretusbaasi ahenemine, erinevate pärilike haiguste lisandumine jne.

6.6 Aretuse eesmärkide saavutamise programm

Selles peatükis muudetakse aretuseeskirjas esitatud eesmärgid konkreetseteks meetmeteks ja planeeritakse nende rakendamise ajakava kogu aretuseeskirja kehtimise perioodiks. Peatüki võib esitada ka tabeli kujul näiteks:

Aasta	01	02	03	04	05
-------	----	----	----	----	----

Meetmed	Terviseküsitlus kasvatajatele	Alustatakse korrapäraste aretus-ülevaatustega	<i>Terviseküsitlus kasvatajatele</i>	xxxxx	jne
	Koostatakse aretus-ülevaatuse juhend	<i>Võetakse kasutusse aretuskoerte silmakontrollinõue</i>	<i>Alustatakse kasvataja-koolitusega</i>		

Tõuühing peab oma iga-aastase tegevuse planeerimisel võtma arvesse kehtiva aretuseeskirja eesmärke ja meetmete ajakava.

7. PROGRAMMI TÄITMISE KONTROLL

Selles osas kirjeldatakse, kuidas eesmärkide ja strateegia rakendamise ning tulemusi jälgitakse ja õnnestumisi hinnatakse. Ellurakendamise ja õnnestumiste jälgimine jaguneb kahte ossa:

- 1) Aretusprogrammiga määratletud strateegiliste meetmete rakendamise jälgimine
- 2) Aretusprogrammiga seatud eesmärkide saavutamine

Et eeltoodud kontroll oleks võimalikult tõhus, tuleb kasutatav mõõtskaala või hinnatavad faktorid määratleda võimalikult üksikasjalikult juba aretuse eeskirjade koostamise etapis.

8. ALLIKAD

Kasutatud kirjalike ja muude allikate andmed võimalikult täpselt

9. LISAD

Kehtiv tõustandard jm